

РОМАНОВСЬКА ЛЮДМИЛА ІВАНІВНА

*доктор педагогічних наук, професор завідувач кафедри
соціальної роботи і соціальної педагогіки, м. Хмельницький*

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ РЕСУРСОЗБЕРІГАЮЧОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

У статті надається аналізу сучасного стану ресурсозберігаючого соціального простору. Установлені теоретичні принципи, які утворюють історичну послідовність підходів до організації ресурсозберігаючого соціального простору. Запропоновані універсальні принципи організації ресурсозберігаючого соціального простору. На основі універсальних принципів, уможлиблюється формування комплексного ресурсозберігаючого соціального простору трьох рівнів: суб'єктивно-ціннісний, побутово-регіональний та соціально-політичний.

Ключові слова: *простір, соціальний простір, ресурсозберігаючий соціальний простір, принципи комплексного ресурсозберігаючого соціального простору, рівні ресурсозберігаючого соціального простору*

Постановка проблеми дослідження

Боротьба за ресурси завжди була причиною війн і конфліктів, як в минулому, так і в новітній історії. Вичерпання природних ресурсів це фактор колапсу цивілізацій. Глобальна економічна криза 2008 року, а також, події 2014 року виявила проблему залежності соціальної сфери від ресурсів як в Україні, так й у світовому масштабі. Міста й поселення перебувають у гострій залежності від енергії, води, тепла. Очевидно, що соціальна сфера активно залучена в процеси споживання ресурсів. Існуючі методи проектування, засновані на ресурсномістких технологіях, не вирішують, тих екологічних питань, що накопичилися, а лише розганяють маховик споживання, усе більше збільшуючи функціонування міст. Поряд із цим, у світовій соціальній сфері теорії та практики за останні роки з'явилися роботи, які можна розглядати як становлення нового соціального бачення. Однак слід констатувати, що принципи такого соціального бачення не сформульовані. Осмислення нового вектора на практиці відбувається у вузьких рамках соціально-технологічних інновацій.

Тим часом, логіка розвитку соціального простору нашоюхує на альтернативне розуміння ресурсозберігаючої діяльності як нової просторової системи. На даний момент, методи проектування ресурсозберігаючого соціального простору не сформовані.

Ресурсозберігаюча діяльність не може більш розглядатися, як набір технічних рішень, з метою заощадження певного відсотка енергії.

Необхідний ретельний аналіз і систематизація досвіду ресурсозбереження, як в технічних так і в соціальних знаннях, необхідна розбудова комплексної моделі ресурсозберігаючого простору. У зв'язку з відсутністю методології проектування ресурсозберігаючого простору й недостатньо розвиненою системою сприйняття людиною знань за даною темою, дослідження здобуває особливу актуальність.

Теоретичні аспекти ресурсозберігаючого соціального простору заторкувалися у роботах авторів: Г. Айдарової, Л. Анісімова, В. Белоголовського, М. Губанкова, В. Іовлева, Ю. Мойсеєва, С. Малахова, В. Нефьодова, С. Чистякової, В. Хайта й деяких інших.

У працях закордонних авторів: П. Ауреллі, Г. Ассєбільо, Р. Бердетта, С. Боєрі, К. Бойєра, П. Волларда й А. Джалалі, С. Ван дер Ріна, Б. Вейл і Р. Вейл, Ж. Клемана, П. Калфорпа, Ле Корбюзьє, В. Маасу, Я. Макхага, В. Макдоноу, Ф. Освальда, А. Россі, Л. Саллівена, Н. Тодд, Д. Харві, і ряду інших теоретиків.

Філолофсько-наукова картина світу, історичні й соціальні аспекти споживання в аспекті ресурсозбереження знаходять висвітлення в працях: Ж. Бодрійєра, Ф. Броделя, В. Вернадського, В. Вильковського, П. Вірільо, Л. Гумільова, Д. Даймонда, Ж. Делеза, М. Кастельса, В. Кіносьяна, Б. Лоотсми, М. Мірджлі, Н. Мойсеєва, І. Прігожина, П. Солері, С. Сассен, Є. Тоффлера, А. Тойнбі, П. Уарда, С. Уїлсона, Ф. Фукуями, М. Фуко, М. Фукуока, С. Хокінга, Д. Хаттона, Р. Штейнера й інших учених.

Інженерні, технічні, технологічні, прикладні рішення й методики найбільш повно освітлені в працях вчених: О. Афанасьєвої, М. Бродача, О. Вороній, П. Давіденко, А. Девіса, Ю. Лапіна, С. Молодкіна, З. Петрової, Н. Саприкіної, С. Смірної, А. Тетіора, Ю. Табунцікова, Т. Цихана, С. Чистякової, Н. Шилкіна, Р. Шуберта й багатьох інших.

Серед робіт, в котрих представлені принципи оптимізації соціального простору, практичним і експериментальним ресурсозберігаючим рішенням слід виділити практичну й теоретичну діяльність науковців: Є Аса, А. Бродського, П. Бланка, Ш. Бана, Дж. Вінса, Б. Данстера, К. Дея, П. Калфорпа, К. Курокава, Т. Кузембаєва, І. Леонідова, Г. Маркута, Р. Піано, Ф. Райта, Ф. Рама, В. Собека, Б. Фуллера, Н. Фостера, Х. Фатхі, Г. Чанга, Р. Ерскина, К. Янга і інших. Ключовими, у розробках методичних і проектних рішень по комплексній оптимізації ресурсних систем, на сучасному етапі є роботи бюро MVRDV, біотехнологічна практика бюро R&Sie(n), соціальна школа Rural Studio.

Отже, **метою** нашої статті є висвітлення проблеми ресурсозберігаючого соціального простору, як сучасного етапу еволюції

загального соціального простору в контексті трансформації моделі споживання. У цей час, на основі універсальних принципів, можливе формування комплексного ресурсозберігаючого соціального простору трьох рівнів: суб'єктивно-ціннісний, побутово-регіональний та соціально-політичний рівня.

Результати теоретичного аналізу проблеми дослідження

В результаті проведеного аналізу визначене теоретичне поле поняття “ресурсозберігаючий соціальний простір”. Поняття “ресурси” на сучасному етапі еволюції містить у собі чотири аспекти. Перший характеризується кількісно-якісними характеристиками й виражений у класифікації на основі генезису ресурсів. Другий, - історично-часовий аспект розкривається в визначенні А. Мінца через затребуваність на конкретному етапі розвитку суспільства. Третій аспект визначений нами поняттям “актуалізації”. Воно встановлює вузький спектр ресурсів, що утворюють іконографічні особливості соціальної діяльності в процесі історичної трансформації. Четвертий аспект розкривається через поняття потенційних ресурсів; в ньому укладений характер майбутніх змін в соціальних системах. З використанням загальноприйнятих класифікацій ресурсів і введених нами аспектів, розроблена нова, соціальна класифікація ресурсів.

Методом зіставлення визначені класи ресурсів, які формують нові просторові типології й іконографічні образи. Найбільш важливі з них: деревина як поновлюваний ресурс (Brendeland&Kristoffersen architects, ONIX, Т. Кузембаєв), відходи цивілізації (Rural Studio, Ш. Бан, А. Бродський), інформація або масиви даних (Т. Іто, MVRDV, FOA, NOX), “альтернативна” енергія. Їхні головні характеристики це легка відновлюваність і необмеженість. У зв'язку із цим, нами вводиться поняття “ресурсозберігаючий потенціал соціального простору”, яке розкривається як комплекс первинних і вторинних ресурсів і об'єктних систем що дозволяють установлювати особливий ресурсозберігаючий режим функціонування простору. Запропонована дефініція розбудовує поняття “ресурсного потенціалу соціальної території” (З. Яргіна й ін.) в аспекті заощадження ресурсів.

Протягом ХХ століття в соціальних теоріях формується поняття-антиконцепт “соціальна ресурсномістка”. Провідними теоретиками підкреслюється руйнуюча властивість такого підходу. Вона призводить до естетичної й просторової дезорганізації соціального середовища (Ж. Бодрійяр), соціальної диференціації (О. Бауман) до надспоживання й розтраті природних ресурсів (Д. Даймонд). Таким чином, нами виявлене

поняття “ соціальна ресурсномістка ”. На противагу ресурсномісткому способу життя, соціальними екологами ХХ століття сформований екологічний імператив. Світовим співтовариством він визначений як концепція “сталого розвитку” (ООН, 1987 р.). В соціальних науках він виражений у двох дефініціях дотичних до ресурсозберігаючого соціального простору. Перше визначення розуміє те, що ресурсо-зберігає соціум як набір соціально-технологічних рішень (Ю. Табунніков, П. Давиденко й ін.), друге як нову культурологічну парадигму (Г. Айдарова). Узагальнюючи аналіз термінологічної бази можна сказати, що єдиного розуміння й визначення щодо ресурсозберігаючого соціального простору в цей час у науці не вироблене. Нами уведений новий, просторово-організаційний аспект, який розкривається через наступне визначення: ресурсозберігаючий соціальний простір – це комплексна ресурсно збалансована просторова система суб’єктивно-ціннісного, побутово-регіонального та соціально-політичного рівня, що виражає організацію споживання. В основі функціонування ресурсозберігаючого соціального простору лежать принципи відповідні його ресурсному й ресурсозберігаючому потенціалу. Це визначення дозволяє нам розглядати ресурсозберігаючий соціальний простір як просторову систему, тобто ресурсозберігаючий простір.

На основі зіставлення історико-теоретичних, іконографічних і філолофсько-соціальних аспектів, виявлені, інтерпретовані й систематизовані теоретичні принципи і етапи розвитку ресурсозберігаючого соціального простору.

На першому етапі, період до 1900 р., в соціумі не ставиться проблеми заощадження ресурсів, але інтуїтивно науковці того часу торкаються цих питань. На цьому етапі виявлено 5 принципів: будівля екологічна знак (прообраз - Висячі Сади Семіраміди); соціально-просторова утопія (Платон, Т. Мор, DOGMA, MVRDV); лінійне місто (С. І-Мату, І. Леонідов; І. Лежава); формування с/г зон усередині міського простору (Potato Patches; V.V.Kolpa Architects, Work AC); місто-сад як соціально економічна одиниця (Є. Говард). Етап характеризується пошуком формальних розв'язків проблеми заощадження ресурсів.

Другий етап, з 1900 з 1987 рр., характеризується становленням екологічного імперативу в соціумі без осмислення проблем ресурсозбереження. Виробляються різнобічні й суперечливі соціальні концепції й методології. На цьому етапі виявлено 15 приватних принципів: органічне соціальне середовище (Л. Саллівен, Ф. Райт, А. Аалто, П. Цумтор); біодинамічний сад (Р. Штейнер, М. Фукуока, Б. Моллісон і ін.);

Будинок-Вежа в просторі міста-парку (Ле Корбюзьє, І.Леонідов); енергонезалежний будинок фабричного виробництва (Б. Фуллер, Н. Фостер, В. Соббек, Futuresystems); проміжний простір (К. Курокава); універсальна оболонка (К. Кікутаке, Т. Іто); використання відходів (Dropcity); каркас із замінними елементами (Archigram); “ковчег” - автономне місто супутник (П. Солері, Н. Фостер); партисипація (Л. Кролль, Р. Ерскін); заощадження інформаційно-історичного каркаса міста (А. Россі); інтеграція з локальним природним ландшафтом (В. Греготті, Я. МакХаг, Д. Вінс); біотехнології й біоінженерія в архітектурі (Н. Тод, Ю. Лебедев, ETSAM, R&Sie(n)); локалізація архітектурно-будівельного процесу (Х. Фатхі, К. Дей); кліматизація внутрішнього простору ресурсами флори (К. Янг). Етап характеризується технологічним і соціальним підходами до ресурсозбереження в соціальному просторі.

Третій період, з 1987 р. – до теперішнього часу, пов'язаний з висуванням концепції “сталого розвитку” і характеризується появою найбільш цілісних теоретичних концепцій дотичних проблеми ресурсозбереження в соціальному просторі. Третій етап характеризується формуванням просторового підходу до завдань ресурсозбереження. Установлене, філософсько-соціальна парадигма ресурсозберігаючого простору виражена в наступних історично послідовних концепціях: ноосфера (В. Вернадський), синергетична парадигма (І. Пригожин); коеволюція (Н. Мойсєєв); планета-гайя (Д. Лавлок, М. Мірджлі) і її антагонізм планета-медєя (П. Уорд). Ці концепції є філософсько-теоретичною базою ресурсозберігаючого соціального простору як історичного явища. Розроблена періодизація й принципи становлять комплексну генеалогію ресурсозберігаючого соціального простору й розкривають три універсальних просторових рівня ресурсозбереження: об'ємно-планувальний; функціонально-організаційний; організація системи розселення.

У дискурсі ресурсозберігаючого соціального простору входить значиме культурологічне поняття “споживання” (З. Яргіна, Ж. Бодрійєр). У зв'язку із цим, необхідно зупинитися на вивченні феномена “споживання”. Переважна модель надспоживання ресурсів (Р. Колхаас, С. Сассен) поширилася практично повсюдно. Базуючись на комплексності цього явища, варто відзначити, що існує зв'язок між глобальними процесами споживання й формуванням - самоорганізацією соціального простору. В соціумі це втілюється в планувальних, функціональних і організаційних аспектах. Кожному шаблону розвитку споживчої моделі характерна строго певна модель соціально-просторової організації соціуму

(М. Фуко, Д. Харві, С. Уїлсон, М. Шубенков). Для виявлення її змісту запропоноване наступне поняття: “форма споживання” це система виробничих відносин - філософська, соціальна й економічна, виражена в характерних їй структурах просторової організації на образному, функціонально-планувальному й організаційному рівні. Розроблене визначення дозволяє говорити про простір, як про фізичне втілення універсальних процесів споживання й установити єдність цієї системи - “простір-споживання”. Виявлено й описано 7 форм, що розбудовуються в хронологічному порядку: первісна система споживання; поселення як замкнена система споживання; місто як елемент територіальної системи споживання; держава як система споживання; корпоративна мережа споживання; мережа глобальних спеціалізованих регіонів; космологічна форма. Тут фіксується критична крапка появи нової форми споживання - ресурсозберігаючого соціального простору.

У результаті проведеного аналізу можна зробити такі **висновки**:

- установлені теоретичні принципи, які утворюють історичну послідовність підходів до організації ресурсозберігаючого соціального простору, що розвивається від застосування формальних підходів до формування комплексних ресурсозберігаючих соціальних систем різних рівнів; в основі еволюції соціуму, організації простору й іконографічних образів лежать комплекси використовуваних суспільством ресурсних систем; установлена еволюційна роль ресурсозберігаючої діяльності в якості нової просторової форми, що виражає процеси споживання.

Варто проаналізувати практичний досвід ресурсозберігаючої діяльності, яка становлять такі категорії: “традиційний” досвід ресурсозбереження; сучасні підходи до проектування ресурсозберігаючих систем; сучасні технології ресурсозбереження; досвід законодавства й соціальних програм; просторово-соціальні системи ресурсозбереження.

Виявлений комплекс підходів визначає практику ресурсозбереження як цілісну систему архітектурно-концептуального мислення, а не набору соціальних технологій. Універсальність виявлених принципів доведена їхньою реалізацією в різних культурних контекстах. Визначені культурологічні особливості ресурсозберігаючої діяльності. В практиці європейських і американських науковців переважає системний підхід до ресурсозбереження. Переважно використовуються передові соціальні технології нового покоління, а також вторинні і рецикліруємі ресурси. У ресурсозберігаючій практиці азійських вчених переважно використовуються традиційні матеріали й їх модифікації це - фанера,

картон, папір і ін. Для них характерний просторовий підхід до ресурсозбереження. Південно-американська практика концентрується на соціальних аспектах ресурсозбереження, застосовуються відходи й підручні матеріали.

Комбінації енергоефективних і ресурсозберігаючих технологій не здатні формувати комплексний ресурсозберігаючий соціальний простір. Для його побудови необхідно залучати інші об'єктні й соціально-просторові системи. У науці такі системи названі гетеротопіями (М. Фуко, Б. Лоотсма). Головною їхньою особливістю є відповідність правил соціальної поведінки й соціально-просторових характеристик середовища. У контексті дослідження в якості такої відповідності розглядається форма ресурсозберігаючого споживання.

Виявлені й класифіковано 4 соціально-просторові моделі організації ресурсозберігаючого простору. До них відносяться: сміттєве простір - смітники, нетрі; підземний простір - печери, нори, підземне місто; автономний простір - орбітальна станція, авіаносець, полярна станція, подлодка і т.ін.; науковий простір - бізнес парення, дослідні центри, наукові міста. Кожна з моделей утворює унікальний естетичний образ як відбиття системи об'єктних, структурних, ресурсних і соціальних компонентів.

Традиційна модель це мінімальна соціальна ресурсозберігаюча програма простору, в основі якої лежить концепція “субстрату”; у якості базового аспекту організації ресурсозберігаючого соціального простору який необхідно розглядати як принцип ресурсозберігаючої гетеротопії, тобто відповідності соціальних дій і соціально-просторової організації.

Нами сформульовані такі п'ять універсальних принципів організації ресурсозберігаючого соціального простору:

1. Принцип ресурсної локалізації простору полягає в використанні: локального ресурсного потенціалу – трудові, інформаційні ресурси, вторинні ресурси; локальної топографії; природних і антропогенних особливостей ресурсозберігаючого потенціалу простору; архетипу локального традиційного житла або інших усталених типологій – концепція субстрату соціальної культури в основі програми простору.

2. Принцип автономності простору полягає в розвитку замкнених ресурсних ланцюжків трьох категорій: рівень об'єктної типології; автономних міських утворень - незалежні поселення; автономних екосистем - природні системи, що ресурси в такій системі стають циркулюючим матеріалом.

3. Принцип просторових обмежень це мінімізація й оптимізація внутрішньої структури об'єкта - габарити, обсяг, співвідношення

приміщень і т.ін.; створення проміжних зон і тимчасових просторів - гнучкість і адаптованість простору; обмеження експансії антропогенного простору - баланс природного й штучного середовища, мінімізація й скорочення простору проживання.

4. Принцип гібридності простору полягає: в інтеграції простору на основі соціальних моделей ресурсозберігаючого споживання, тобто побудова ресурсозберігаючої гетеротопії це - традиційний, підземний, сміттєвий, науковий, автономний простір; у суміщенні ресурсозберігаючих просторів у функціонально-планувальній структурі - максимальний набір функціональної програми для інтенсифікації соціальних взаємодій і ресурсної рухливості системи; у сполученні двох типів просторів - антропогенного й природнього біологічного на основі біотехнологій і методів біоінженерії.

5. Принцип спеціалізації простору полягає у відповідності ресурсних можливостей середовища режиму їх використання – щільність забудови, види виробництв. Принцип можна розкрити через таку методологію: спеціалізація простору полягає у виявленні режиму використання простору найбільш зберігаючих ресурсів; оптимізація простору полягає в підвищенні ресурсного й ресурсозберігаючого потенціалу засобами планування й реорганізації простору - інтенсифікація рециркуляції ресурсів; максимізація простору – це заключна стадія спеціалізації при якій створюється максимально продуктивний режим циркуляції й виробництва ресурсів у масштабі регіонального планування.

У розвиток викладених принципів ресурсозберігаючого соціального простору покладено принцип трьох рівнів: суб'єктивно-ціннісний, побутово-регіональний та соціально-політичний рівня.

Література

1. Бархин Б. Г. Методика архитектурного проектирования: Учеб. метод. Пособие. / Б. Г. Бархин. М., 1993. - 438с.
2. Кармазин Ю. И. Методологические основы культуры проектного мышления. Методические указания и рекомендации / Ю. И. Кармазин, П. В. Капустин. - Воронеж: ВГАСУ, 2001. – 43 с.
3. Мартынов Ф. Т. Философия, эстетика, архитектура: Учеб. Пособие./ Ф. Т. Мартынов. - Екатеринбург: Архитектон, 1998. - 534 с
4. Пучков М.В. Архитектура в эпоху информационных технологий: Монография / М. В. Пучков. - Екатеринбург: Архитектон, 2006

Spisok vikoristanih dzherel

1. Barhin B. G. Metodika arhitekturnogo proektirovanija: Ucheb. metod. Posobie. / B. G. Barhin. M., 1993. - 438s.
2. Karmazin Ju. I. Metodologicheskie osnovy kul'tury proektnogo myshlenija. Metodicheskie ukazaniya i rekomendacii / Ju. I. Karmazin, P. V. Kapustin. - Voronezh: VGASU, 2001. – 43 s.
3. Martynov F. T. Filosofija, jestetika, arhitektura: Ucheb. Posobie./ F. T. Martynov. - Ekaterinburg: Arhitekton, 1998. - 534 s
4. Puchkov M.V. Arhitektura v jepohu informacionnyh tehnologij: Monografija / M. V. Puchkov. - Ekaterinburg: Arhitekton, 2006

Романовская Л.И.

Психологические принципы организации ресурсосберегающего социального пространства

В статье уделяется анализу современного состояния ресурсосберегающего социального пространства. Установлены теоретические принципы, которые образуют историческую последовательность подходов к организации ресурсосберегающего социального пространства. Предложенные универсальные принципы организации ресурсосберегающего социального пространства. На основе универсальных принципов, становится возможным формирование комплексного ресурсосберегающего социального пространства трех уровней: субъективно-ценностный, регионально-бытовой и социально-политический.

Ключевые слова: *пространство, социальное пространство, ресурсосберегающий социальное пространство, принципы комплексного ресурсосберегающего социального пространства, уровне ресурсосберегающего социального пространства*

Romanovska L.I.

Psychological principles of organization of a resource-saving social space

The article analyses the current state of a resource-saving social space. The theoretical principles have been determined; they reveal the historical sequence of approaches to organization of a resource-saving social space. Universal principles of organization of a resource-saving social space are proposed. These universal principles can become a base for formation of a complex resource-saving social space with three levels: subjective-value, common-regional and socio-political.

Key words: *space, social space, resource-saving social space, principles of a complex resource-saving social space, levels of a resource-saving social space.*